

Írta: Farkas Olga

„Holnap már jó leszek” Gyakorlat-közeiben egy segítő-fejlesztőprogramról

Sokféle gyermek- és ifjúsági program, mozgalom és műhely létezik napjainkban, ahol az általános és középiskolai korosztály hasznos ismereteket, készségeket sajátíthat el a konfliktuskezelés témakörében. A diákok számára egyik ilyen tanulási lehetőség az „Alternatívák az erőszakkal szemben” elnevezésű személyiségfejlesztő tréning.¹ A projekt alapvető gondolata: minden ember tisztelete és megbecsülése.

A nemzetközi program alapértékeinek alsó tagozatos általános iskolai gyerekek körében történő kipróbálására első ízben a szegedi Móra Ferenc Általános Iskolában került sor.

Iskolai háttér

Az iskola tanulóinak összlétszáma 187 fő. Ebből 137 fő a veszélyeztetett tanuló. Magas az évfolyamismétlők száma. Több gyereknek tanulási nehézségei és magatartás zavarai vannak. Emiatt csak kislétszámú osztályban, csökkentett tananyagmennyiséget tanulnak. Az iskola beiskolázási körzete a város külső kiterjedésére esik, főként a szükséglakások területét érinti. Az intézmény tanári kara tovább- és önképzés keretei között folyamatosan ismerkedik a segítő-fejlesztő programok elméletével és gyakorlatával, eszközrendszerük iskolai alkalmazásával.

A tantestület először az 1994/95-ös tanév első félévében, nevelési értekezlet keretében ismerte meg a mozgalom filozófiáját. Az 1995/96-as tanév második felében az iskola tanárai összefüggő 30 órás tréningen vettek részt abból a célból, hogy a foglalkozásokon tanultakat a napi pedagógiai gyakorlatukban alkalmazzák.

A pedagógusok az 1996/97-es tanév első félévében a témában tovább bővítették az ismereteiket a Szegeden megrendezésre kerülő Agresszió és agressziókezelés elnevezésű ankéton. A tanév második felében, az iskola programjában szerepel egy olyan foglalkozás-sorozat megszervezése és lebonyolítása, ahol gyerekek, szülők, az iskola pedagógus és nem pedagógus alkalmazottai, az igazgató, valamint egy önkormányzati képviselő közösen próbálja megtalálni azt az utat, amely választ ad arra, hogyan lehetne a napi tanítási gyakorlatot még eredményesebbé, még hatékonyabbá tenni.

Az élményszerű tanítás-tanulás folyamata

A diákok körében a foglalkozás megszervezésére a tanév első hetében került sor. A csoport összetételét két szempontból is figyelemre méltónak véljük. Részben a gyerekek életkora, részben az etnikai hovatartozásuk különbözött. Hét fő második, öt fő harmadik és négy fő negyedik osztályos tanuló volt jelen, ebből fele cigányszármazású.

¹ A tréning sajátosságait lásd bővebben dr. Farkas Olga: A prevenció és a segítségnyújtás A VP modellje című tanulmányában. Család, Gyermekes Ifjúság 1996/2. V. évf. 2-7. oldal.

Az első napon a gyerekek végig hangoskodtak. Egymás szavába kiabáltak. Képtelenek voltak a társaikat végighallgatni. Ketten-hárman az asztal alá bújtak, néhányan kiszaladgáltak az udvarra. Volt, aki a polcra kirakott folyóiratokból galacsinokat formált. Egyesek cigánykereket vetettek. Egy kislány függőgöncsiptetőből műkörmöt csinált magának. Szinte általános volt, hogy a gyerekek durva szavakat használtak. Csak úgy röpködtek a „te hülye”, „te gyagya”, „te barom” jelzők. Próbáltunk rendet teremteni, mire az egyik gyerek így summázta a kérésünket: „Szóval maradjunk kussba”.

A játék, amiben elsőként reménykedtünk, gorombáskodássá vált. Javasoltuk: „Jó, akkor csináljunk valami mást!” Többen azonnal azt felelték: „Jó, akkor lövöldözzünk.”

Ebből az alapállásból valóban nehéz elindulni, hogy a gyerekek szót tudjanak érteni egymással. Valamelyest másként lássák és csinálják a dolgokat. Egyáltalán képesek legyenek egy kicsit másképp gondolkozni és viselkedni.

Gondolkodóba estünk. Hogyan kezdjük a korrekciós munkához? Nyilvánvalóvá vált számunkra, hogy a széles körben kipróbált, szakszerűen felépített programot eredeti formájában ezen a terepen nem csinálhatjuk végig. Még a szakavatott irányítási stílus és a 20 éves pedagógiai gyakorlatunk sem segít. Mégis, hogyan hozhatjuk gyermek-közeibe a nagy pszichológiai iskolák tanításait? – tettük fel a kérdést önmagunknak.

Megoldáskeresés -egy kis elmélet

A mozgalom központi tanítása az, hogy a romboló energiákat megértő, jóakarátú, kooperálni képes erővé tudjuk átalakítani. Választhatunk. Választhatjuk az erőszakot, amely közismerten erőszakot szül. Az életet romboló válaszok tovább rontják a helyzetet, veszélyessé és boldogtalanná teszik a világot. Választhatjuk a kreativitást, a konstruktív magatartást. Az életet megerősítő válaszok jobb és hosszabb távú eredményhez vezetnek. Az emberek humanizálása és kölcsönös együttműködése boldogabbá teszi a világot.

Ha egy pedagógus az utóbbit választja, első lépésként félre kell tenni a szokásos beidegződéseket, az automatikus reakciókat, az erőszakos és pusztító megoldásokat. Nem segít a megfélemlítés, a düh, a hatalmi eszközök alkalmazásának bármelyike. Valami mást kell próbálni, valami egészen mást.

Az erőszakmentes nevelésben minden tanárnak a saját útját kell megtalálnia. (A tanároknak szervezett tréning csak az első lépés megtételében segít.) A projekt határozott „tétéle”: én csak azon dolgozhatom, ami bennem van. Ha én másként viszonyulok a gyerekekhez, szituációkhoz, a gyerekek is másként viszonyulnak hozzám. Ezen keresztül változik minden. Tehát: a tanár változik először, aztán változnak a gyerekek.

Sok gyakorlás kell ahhoz, hogy új képet alakítsunk ki magunkról. Egy olyan ember képét, aki testileg és lelkileg nem okoz kárt a gyerekeknek, még akkor sem, ha őt bántják. A személy(iség) megerősödésével felülemelkedhetünk mások agresszivitásán anélkül, hogy mi magunk testi vagy lelki terrorhoz folyamodnánk.

A tréningen résztvevőknek közvetlen tapasztalatokat kell szerezni arról, hogy a védekező és támadó, viselkedés helyett a meglepetés, a humor, a megegyezés, az álláspontok átértékelése, a kreativitás, az együttműködés stb. kitartó őszinte cselekedetekben megnyilvánulva mindenki számára kielégítőbb megoldásokat eredményezhet.

Töprengések

Mi most, ebben a helyzetben a legfőbb teendőnk? Mindenekelőtt a gyerekek személyiségét kell megerősíteni. Éreztetnem kell velük, hogy amit mondanak, éreznek,

figyelmet érdemel, érdemesek arra, hogy kifejezzék őket. Az elvesztett emberi méltóságukat kell visszaadni. Nem az agresszivitásukat, hanem azok mögöttesét kell kezelni. Hiszen az agresszív viselkedés mögött sokszor félelem, szorongás, belső bizonytalanság van.

Ez a tréning minden diák és tanár tiszteletéről szól. Annak a gyereknek a tiszteletéről, aki éppen most a pad alá bújlik és annak a tanulónak a tiszteletéről, aki egyelőre még trágár szavakat használ, és érdektelenséget mutat a társai és tanárai iránt. Azoknak a tanároknak a tiszteletéről, akik ebben és számtalan más helyzetben próbálnak megoldást találni.

A mozgalom legfőbb kérdéseinek újragondolásával és azzal a határozott törekvéssel, hogy az eszmerendszert élő gyakorlattá tesszük, újra megpróbáltuk a folyamatok irányítását, pozitív irányba történő terelését.

Fordulópont

Az első szünet után nehezen bár, de sikerült a *Nagy szél fúj* elnevezésű játék. Ettől kezdve, hajói csinált valamit a csoport, mindannyian tapsoltunk. Egy gyönyörű nagy labdát vittünk. Megállapodtunk abban, hogy csak az beszélhet, akinek a labda a kezében van. A neveket jól látható betűkkel külön-külön kiírtuk és kifüggesztettük a falra. Időről-időre fényképeztük a „jó” dolgokat. Megígértük a gyerekeknek, hogy a képeket mielőbb megkapják. (A szavunkat betartottuk.) A személyes kontaktusteremtéssel próbálkoztunk. Valamennyi szünet előtt kivétel nélkül, minden gyereknek a szemébe néztünk. Őszintén és kitartóan valami kedveset, szépet, elismerőt mondtunk nekik. Csak ezután engedték ki őket az udvarra. Érintéssel köszöntünk el tőlük időről-időre, immáron sokadszorra. Mire az első nap zárókörénél az egyik kisgyerek megjegyezte: „Holnap már jó leszek”.

Érdemi munka

A második napon végre elkezdődhetett az érdemi munka. A reggeli induló beszélgetésnél a gyerekek szívesen mondták el a személyes élményeiket. (Hogy értem ide? Minden, ami történt velem az ébredéstől eddig a pillanatig.) Pár percig már képesek voltak egymást meghallgatni. Egészen meglepődtek, hogy ez a tény fordítva is kezdett igazgá válni: órájuk is figyeltek a többiek. Így néhány megerősítő gyakorlatra sor kerülhetett. „Mondj jót magadról és társaidról!” – hangzott a feladat. „Korán ki akarok békülni”. „Odaadom a testvéremnek az autót és engedem, hogy játsszon vele”. „Lemegyek a boltba, pedig anyukám nem is mondja”. „Mondtam a barátnőmnek, hogy nekem jól fog a rádióm, néha elkérheti kölcsön”. – válaszolták nagy buzgalommal.

A nap fénypontja az együttes ebéd volt. Az összetartozás érzését erősítette a közös, szépen megterített asztalnál elfogyasztott ebéd élménye. Ez az együttes élmény érezhetően sokat vitt a csoport intimitásába. A diákok délutánra már képesek voltak csoportszabályokat alkotni. A „Csipet-csapat” és az „Aranycsapat” javaslatára meghoztuk a döntést, hogy a továbbiakban a következő értékek mentén működünk: „nem vágunk egymás szavába, mindenkinek segítünk, nem bántjuk egymást, összetartunk stb.” Sőt, már törekedtek a működési rend betartására is. Ha valaki szeretett volna valamit mondani, szólt, hogy: „Nekem kell a labda”. (Tehát van mondandója, és azt szeretné megosztani a többiekkel.)

Ilyen légkörben már komolyabb munkára is sor kerülhetett. A program szerves részeként a szerepjátékok remekül sikerültek. Pillanatok alatt megszületett az ötlet, hogy mit játszanak. Igazán csak percek kérdése volt a „színtársulat” megalakulása. Remekbe szabott lett a „Gyerekek iskolája” című darab. A csoport egyik fele játékosként, a másik fele közönségként, egymást feltételezve vett részt a produkcióban. Spontán, természetes módon

az arra látogató igazgató nénit és a vezetőket is bevonták a játékba. Sőt, az egyik kívülálló gyerek, aki korábban nem állt be a játékba, magától játszani kezdett. Szerepcseré következett. Közönségből színész, színészből közönség lett. Mindenki lehetőséget kapott, hogy a legjobb formáját kihozza magából. Egyik kislány furulyázott, néhányan énekeltek, többen verset és mesét mondtak. A pszichológiai légkör megváltozásával megváltozott a gyerekek magatartása is. Nyitottabbak, egymás iránt érdeklődőbbek lettek.

A második nap végén már vitathatatlanul kezdték élvezni a gyerekek a közös munkát.

Zárás

A harmadik nap végére a nehézségek ellenére sikerült elérni, hogy a diákok élményszinten éljék át a projekt célját. Nevezetesen: tiszteljék és becsüeljék egymást. Magukban és társaikban a jót erősítsék. Igyekezzenek a többiekkel együttműködni. Így mindannyiunk élete jobb és boldogabb lesz. A végeredményt egy második osztályos kislány így fogalmazta meg: „Azt hittem, itt nem lesz jó, mert buta leszek. Itt megokosodtam”. Az önbecsülésüket, az önbizalmukat, az emberi méltóságukat kapták vissza a gyerekek. Azt az érzést, hogy értékesek, hogy fontosak. Majd egy harmadik osztályos fiú így folytatta: „Először azt hittem, hogy nem lesz barátom. Most olyan sok lett” – és sorolta szinte az egész csoportot. Sőt, az iskolához fűződő viszonyuk változására is történtek utalások: „Jó iskolában lenni. Az iskola nagyon jó”.

Általánosítható tapasztalatok

Az eszmerendszer gyakorlati megvalósításának korlátait és lehetőségeit egy konkrét példán keresztül érzékeltettük. Megítélésünk szerint az effajta gyermek- és ifjúsági programok széles körben történő elterjesztésének lehetőségein érdemes lenne elgondolkozni. Számunkra úgy tűnik, figyelemre méltó lehet az alább felvetett kérdésekre a megnyugtató megoldás irányában a válaszok többszemponútú keresése

1. Nehézséget jelenthet, hogy időben nehezen lehet beilleszteni az iskolák működési rendjébe az összefüggő három napos személyiségfejlesztő tréninget. Ugyanakkor ideális lenne, hogy minél több gyerek kezdhesse az új tanévet azzal, hogy először megbarátkoznak egymással és magával az iskolával. Könnyebb lenne a nyári szünet utáni új helyzettel való megbirkózás is.
2. Az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy általában az oktatási intézményekben nincs olyan használaton kívüli, csendes, esztétikai szempontból vonzó terem, ahol a csoportfoglalkozások zavartalanul folyhatnának.
3. Tény, hogy nagyon lassú és nehezen tetten érhető a személyiségfejlődésben bekövetkezett változás. Ez a folyamat a pedagógustól hosszú ideig tartó és elszánt minőségi munkát kíván. Az eredmény viszont egyáltalán nem látványos. Így a tanár könnyebben lemond az úgynevezett humanisztikus eszközökről.
4. A foglalkozás-sorozat munkaigényes és költséges. Érdemben alkalmanként mindössze 15-20 fő foglalkoztatható. Egy kurzus legalább két szakember három napos teljes munkaidejét igényli.
5. A program technikai lebonyolítása több személy együttműködő munkáját kívánja. Mindenekelőtt az igazgató támogató hozzáállása szükséges, hogy az adott iskola működési rendjébe beillesse a tréninget, az iskola egészéről háttér-

információt adjon. A technikus kolléga munkája a szakmai anyagok fénymásolásakor, az üléseken használt eszközök előkészítésekor, azok működtetésekor nélkülözhetetlen. Különösen, ha a korrekciós munkában videót is használunk. A közös ebéd csak a konyhás nénik plusz munkája eredményeként jöhet létre. Ugyanis az asztalokat elő kell készíteni, utána vissza kell állítani az eredeti helyére a többi napközis csoport számára. A takarító nénik türelmére is szükség van, hisz a takarítás időpontját módosítanunk kell. Kívánatos, hogy a munkájukat a csoportfoglalkozás ritmusához igazítsák.

6. Ahhoz, hogy a program végeztével kialakult pozitív irányú változás többé-kevésbé maradandó legyen és/vagy újabb fejlődésre serkentsen, ismételt foglalkozások szervezése, koordinálása és vezetése szükséges. Ami újabb anyagi és szellemi erőfeszítést kívánt tanártól, diáktól és az iskola egészétől egyaránt.
7. Ugyanakkor a hatékony személyiségfejlesztő módszerek széles körben történő elterjesztése mellett szól az a döntő érvényességű tény, hogy a nevelés lényege a belső motivációs rendszer kiépítése, az önfegyelemre nevelés. Ezt, pedig külső fegyelmezési eszközökkel nem lehet elérni. A gyerekek előtt feltétlenül kell lenni egy olyan élő „mintának”, amely élményszinten nagy ráismeréseket eredményezhet: erőszak nélkül jobb és tartósabb eredményt lehet elérni.

Vagy ahogyan Eveson Susanna, a program hazai elindítója fogalmaz: „Egy elismerő, erőszakmentes nevelés elismerő, erőszakmentes emberiséget nevel”.